

VOLKMAR SCHMIDT, **Sprachliche Untersuchungen zu Herondas.**

Mit einem kritisch—exegetischen Anhang. (Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte, έκδ. ὑπὸ H. Dörrie καὶ P. Moraux, τόμ. Α'). Walter de Gruyter & Co. Berlin 1968, σσ. I—XIV + 141. Geb. DM 42.

Ἡ ἐν τίτλῳ γλωσσικὴ μελέτη ἀναφερομένη εἰς τοὺς μίμους τοῦ Ἡρόνδα (3ου π.Χ. αἰ.) ἀποτελεῖ τὴν διδακτορικὴν διατριβὴν τοῦ Schmidt, ἣν καὶ ἐπεξεργάσθη κατὰ τὴν παροῦσαν ἔκδοσιν. Περὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ ποιητοῦ ἔχουν ἀσχοληθῆ μέχρι τοῦδε κυρίως οἱ : O. Crusius ¹, R. Meister ², S. Olschewsky ³, E. Merone ⁴ καὶ ὁ Domenico Bo ⁵. Ὁ συγγρ., ὡς ὁ ἴδιος ἐν τῷ προλόγῳ αὐτοῦ δηλοῖ (σ. IX), δὲν ἐξετάζει τὴν γλῶσσαν τῶν μίμων τοῦ Ἡρόνδα γενικῶς, ἀλλὰ περιορίζεται εἰς τινὰ μόνον κεφάλαια τῆς γραμματικῆς, τοῦ συντακτικοῦ καὶ τῆς μετρικῆς κατ' ἐπιλογὴν, ἐπιδιώκων τὴν ἐπίλυσιν προβλημάτων τινῶν ἀφορώντων εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου, ὅπερ οὗτος προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ.

Τὸν πρόλογον ἀκολουθεῖ βιβλιογραφία ἀφορώσα α) εἰς ἐκδόσεις, ὑπομνήματα καὶ μεταφράσεις ⁶ β) εἰς εἰδικὰς περὶ τὸν Ἡρόνδαν γλωσσικὰς μελέτας ⁷ καὶ γ) εἰς λοιπὰς σχετικὰς πρὸς τὸ θέμα ἐργασίας. Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς τέσσαρα (4) μέρη : I) φωνητικὴ (Lautlehre) σσ. 1—46, II) μορφολογία (Formenlehre) σσ. 47—88, III) συντακτικὸν σσ. 89—95 καὶ IV μετρικὴ σσ. 96—103. Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ παράρτημα μετὰ κριτικῶν καὶ ἐπεξηγηματικῶν παρατηρήσεων σσ. 107—133. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ὑπάρχουν πίνακες 1) πραγμάτων, 2) λέξεων καὶ μορφημάτων καὶ 3) χωρίων σσ. 134—141. Ὁ συγγρ. διακρινόμενος διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ μέθοδον καὶ ἔχων γνῶσιν τῶν γλωσσικῶν προβλημάτων, ἅτινα παρουσιάζει τὸ κείμενον τοῦ Ἡρόνδα, προσπαθεῖ νὰ ἐντοπίσῃ τὰς πηγὰς τῆς γλώσσης τοῦ ποιητοῦ προϋποθέτων ὡς γνωστὸν ὅτι βάσις

1) Untersuchungen zu den Mimiamben des Herondas, Leipzig 1892.

2) Die Mimiamben des Herodas. Mit einem Anhang über den Dichter, die die Überlieferung und den Dialekt, Leipzig 1893 (Abb. d. kgl. sächs. Ges. d. Wiss. XXX, phil. hist. Cl. 13).

3) La langue et la métrique d'Hérodas, Leiden/Brüssel 1897.

4) I diminutivi in Eroda, Napoli 1958.

5) La lingua di Eroda, Torino 1962 (Memorie della Accademia delle scienze di Torino, Classe di scienze morali, storiche e filologiche, Ser. 4, n. 1).

6) Ἐνταῦθα θὰ ἡδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν τὰς κάτωθι ἐργασίας τὰς ἀναφερομένας εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἡρόνδα : 1) S. Mekler, Neues von den Alten (Text und Übersetzungsproben), Wien 1892 καὶ 2) K. J. J. de Bode, Herodas' tweede mime verklaard en toegelicht, P. Noordhoff - 1922 - Groningen.

7) Πβ. ἐπίσης Γ. Α. Παπαβασιλείου, Κριτικὰ καὶ ἐρμηνευτικὰ εἰς τοὺς Ἡρόνδα μιμάμβους. Ἀθηνᾶ 5 (1893) 371—376.

αὐτῆς εἶναι ἡ ἰωνικὴ διάλεκτος, ἀσχολεῖται δὲ κυρίως 1) περὶ τοὺς παρανενοημένους ἰωνισμούς, ὡς *ἔσσωμαι* (σ. 75) 2) τοὺς ὑπεριωνισμούς, ὡς *τάλης* (σ. 89 κ.έ.) 3) τὰς ἀποκλίσεις ἀπὸ τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου, δηλ. α) τοὺς αἰολισμούς, ὡς *Μαχάων* (σ. 14 κ.έ.) β) τοὺς δωρισμούς, ὡς *ἀνᾱρίτης* (σ. 10 κ.έ.) καὶ γ) τὰς ἐπιδράσεις τῆς Κοινῆς, ὡς *Θάλης* (σ. 61 κ.έ.). Ἐν τῇ προσπαθείᾳ ταύτῃ ἐπιδιώκει οὗτος πρῶτον μὲν νὰ ἐντάξῃ τοὺς ὑπὸ ἐξέτασιν παραδεδομένους τύπους εἰς μίαν τῶν ἀνωτέρω τριῶν κατηγοριῶν καὶ δεύτερον νὰ διακρίνῃ, ἂν οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος τύποι ἐγράφησαν ὄντως ὑπὸ τοῦ Ἑρώνδα ἢ ὀφείλωνται εἰς τοὺς ἀντιγραφεῖς, οἵτινες πιθανὸν νὰ ἠλλοίωσαν γλωσσικῶς τὴν ἀρχικὴν μορφήν τύπων τινῶν. Ὁ συγγρ. γνωρίζων τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν καὶ τὰ πορίσματα τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης χωρεῖ λίαν μεθοδικῶς εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν προβλημάτων τοῦ κειμένου τοῦ Ἑρώνδα ἀναφέρων ἐκάστοτε τὰς γνώμας τῶν εἰδικῶς ἀσχοληθέντων περὶ τὸ αὐτὸ θέμα καὶ τεκμηριῶν τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ὡς ὀρθήν, ἣν καὶ ἀποδέχεται. Οὐχὶ ἄτοπον νομίζομεν νὰ παραθέσωμεν παρατηρήσεις τινὰς τοῦ συγγραφέως.

Ἐν ἀρχῇ ἐξετάζει ὁ Schmidt τὸ \bar{a} λέξεων τινων παρ' Ἑρώνδα, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ ἐν τῇ ἰωνικῇ διαλέκτῳ. Ὡς δεδικοιοποιημένον θεωρεῖ ὁ συγγρ. τὸ \bar{a} τὸ ὑπάρχον α) εἰς ξένα ὀνόματα (*Δᾱος* σ. 1) β) εἰς ὀνόματα εἰς \bar{a} -ς, γεν. \bar{a} -δος (Kosenamen) ἔχοντα τὸ \bar{a} δι' ἐκφραστικούς λόγους (*Σισυμβρᾱς* σ. 47 κ.έ.), γ) εἰς ἐπιφωνήματα (\bar{a}) καὶ δ) εἰς λέξεις τῆς νηπιακῆς γλώσσης (*τᾱτᾱ* σ. 116 κ.έ.).

Δυσκολίας ὁμως παρέχει τὸ \bar{a} λέξεων, π.χ. Ἄιδης, ἀνᾱρίτης, $\bar{m}\bar{a}$ κ.τ.λ. Τὴν λ. Ἄιδην (τρισύλλαβον) τοῦ χωρίου III 17 (σσ. 1—9) ὁ συγγρ. ὀρθῶς χαρακτηρίζει ὡς ἰωνικὴν, ὡς ἀπαντῶσαν καὶ ἐν τῇ ἰαμβικῇ ποιήσει, τὸν δὲ τύπον Ἄιδης, τ.έ. Ἄδης (τὸ \bar{a} ἐκ συναιρέσεως τοῦ $a + i$) ὡς ἄττικόν. Ἀντιθέτως ἡ λ. ἀνᾱρίτης XI (ἀττ. νηρίτης «θαλάσσιος κοχλίας») εἶναι κατὰ τὸ \bar{a} δωρικὴ (ἀνᾱρ-, πβ. ἀνᾱρίτᾱς παρ' Ἐπιχάρμῳ) καὶ κατὰ τὸ η τῆς καταλήξεως ἰωνικὴ (σσ. 10 — 12).

Μετὰ ταῦτα ὁ συγγρ. διαπραγματεύεται τὸ ἐπιφ. $\bar{m}\bar{a}$ I 85 κ.ά. (σσ. 12 — 14). Οὗτος μὴ δεχόμενος τὴν γνώμην τοῦ Meister (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 683 κ.έ.) ὅτι τὸ $\bar{m}\bar{a}$ εἶναι μικρασιατικῆς καταγωγῆς (Ma), πιστεῦει ὅτι τοῦτο εἶναι ἐλληνικῆς προελεύσεως, καὶ δὴ καὶ λέξις τῆς νηπιακῆς γλώσσης, ἐξ οὗ καὶ τὸ \bar{a} (Κατ' ἄλλους τὸ $\bar{m}\bar{a}$ εἶναι συντετμημένος τύπος τοῦ $\bar{m}\bar{a}$ τερ «μήτηρ», κατ' ἄλλους τοῦτο προῆλθεν ἐκ τοῦ $\bar{m}\bar{a}$ λη (ὄν. θεᾶς, πβ. Ἡσιόδ. Θεογ. 938).

Ὡς ὑπεριωνισμούς θεωρεῖ ὁ συγγρ. τοὺς ἐξῆς τύπους : α) τοὺς ἐκ κράσεως προερχομένους ἐκ τοῦ $\bar{m}\bar{a}$ + \bar{e} = $\bar{m}\bar{e}$ (σ. 20 κ.έ. καὶ 26 κ.έ.). β) *τάλης* III 35 καὶ VII 88 (ἀλλὰ *τάλας* V 55). Ὁ συγγρ. ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἑρώνδας ἔγραψε πανταχοῦ *τάλας*, οἱ δ' ἀντιγραφεῖς διώρθωσαν καθ' ὑπεριωνισμὸν εἰς *τάλης* (ἐπομένης λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήεντος) σσ. 31 — 39. Καὶ γ) *κατηρήτω* V 44. Ὁ τύπος *κατηρήτω* μετεγράφη ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων ἐκ τοῦ ἰων. *κατᾱρητος*, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ **κατ* - *αρF* - *ατος*, ἀττ. *κατᾱρατος* (πβ. **καλFός*, ἰων. *κᾱλός* καὶ οὐχὶ **κηλός*, ἀττ. *κᾱλός*) σσ. 39 κ.έ.

Ἐκ τοῦ Β' μέρους τῆς μελέτης ἀναφέρομεν α) τὴν λ. *Θάλης* II 3 κ.ά., τὴν

ὅποιαν οἱ ἐκδῶται τονίζουσιν ἐπὶ τῆς ληγούσης. Κατὰ τὸν συγγρ. ἢ λ. *Θάλης*, γεν. *Θάλητος* εἶναι τύπος τῆς Κοινῆς, ὃν ἔγραψε καὶ ὁ ποιητῆς (σ. 61 κ.έ.). Καὶ β) τὸ ρῆμα *ἔσσωμαι* VIII 19. Τοῦτο πάντες οἱ ἐκδῶται ἐσφαλμένως τονίζουσιν ἐσσωμαι, διότι, κατὰ τὸν συγγρ., ἔχομεν παρανενοημένον ἰωνικὸν τύπον, τ.έ. ἀναύξητον παρακείμενον¹, ὅστις ἀπαντᾷ καὶ παρ' Ἡροδότῳ (7,10 δ *ἔσσωται* κ.ά., σ. 75).

Τὸ Γ' μέρος τῆς ἐργασίας ἀφορᾷ εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ συντακτικοῦ: Ἡ χρῆσις τῆς ὀνομαστικῆς ἀντὶ τῆς κλητικῆς. Ὁ Ἡρώνδας χρησιμοποιεῖ δηλ. *τάλας* V 55 ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ *τάλαν*. Κατὰ τὸν συγγρ. ἢ κλητικὴ ἀντικαθιστᾷ τὴν ὀνομαστικὴν, διότι ἡ κλητικὴ τῆς γ' κλίσεως διαφέρει κατὰ τὴν κατάληξιν ἀπὸ τῆς ὀνομαστικῆς (σ. 90 κ.έ.).

Εἰς τοὺς τύπους *Πυρρήης*, *τάλας* V 55 ἔχομεν κλητικὴν ὁμοίαν πρὸς τὴν ὀνομαστικὴν. Ἀντιθέτως ἐν V 23 γράφει ὁ Ἡρώνδας τὸν κανονικὸν τύπον *Πυρρήη*. Κατὰ τὸν συγγρ. τὸ -ς τοῦ *Πυρρήης* ὀφείλεται εἰς ἀναλογίαν πρὸς τὸ ἐπόμενον αὐτοῦ *τάλας* (σ. 90 κ.έ.).

Προχωρῶν ὁ συγγρ. εἰς τὸ Δ' μέρος ἀναφέρει τινα περὶ τοῦ χοριάμβου (— — —) καὶ τῆς μετρικῆς ἐκτάσεως παρ' Ἡρώνδα ὡς ἀπαραίτητα². Πολλοὶ τῶν φιλολόγων ἀγνοοῦντες τὴν ὑπαρξίν τοῦ χοριάμβου εἰς τοὺς στίχ. :

I 67 *Γυλλί, τὰ λευκὰ τῶν τριχῶν ἀπαμβλύνει*

III 7 *αἰ ἀστραγάλοι, Λαμπρίσκε, συμφορῆς δ' ἦδη*

IV 20 *τῆς Ὑγιείης : μᾶ καλῶν, φίλη Κυννοῖ*

προέβησαν κατ' αὐτὸν (σ. 101) εἰς περιττὰς διορθώσεις (τὸ *Γυλλί* μετέβαλον εἰς *Γυλλίς* οἱ Rutherford, Headlam, τὸ *ἀστραγάλοι* εἰς *δορκάδες* ὁ Rutherford καὶ *ἀστάργαλοι* ἢ *ἀσταράγαλοι* ὁ Hofmann, Dial. III 311) ἢ ἐξέλαβον ἀντικανονικῶς μακρὰς τὰς συλλαβὰς (*Γυλλί, ἀστραγάλοι, Ὑγιείης*).

Τέλος ὁ συγγρ. πιστεύει ὅτι οὐδὲν παράδειγμα μετρικῆς ἐκτάσεως ὑπάρχει παρ' Ἡρώνδα. Ἡ μετρικὴ ἔκτασις εἶναι ἐπικὴ ἐλευθερία, τῆς ὁποίας ὁ Ἡρώνδας, ὡς καὶ Ἀρχίλοχος καὶ Καλλιμαχος, ἐντελῶς ἀπέχουν.

Τέλος ἐν τῷ παραρτήματι (σ. 107 — 133) προβαίνει ὁ συγγρ. εἰς κριτικὰς παρατηρήσεις χωρίων τινῶν, ἔνθα διαπιστοῦμεν ὅτι οὐδεμίαν νέαν διόρθωσιν οὗτος προτείνει, ἀλλ' ἀναφέρων τὰς διαφόρους γνώμας συζητεῖ αὐτὰς καὶ καταλήγει εἰς μίαν κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ ὀρθήν. Οὕτω π.χ. ἐν τῷ χωρίῳ III 72

ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου τύπου *ΚΟΥΤΙΔΟΣ* δέχεται τὸν τύπον *Κόττιδος*, ὑποκορ. τοῦ *Κότταλος* (Danielsson, Crusius κ.ά.) καὶ οὐχί: *κοττίδος* (=δωρ. «κεφαλῆς», πβ. Πολυδ. Ὀνομαστ. 2,29, Bücheler, Hicks) ἢ *Κοττίδος* (Cataudella) ἢ *Κουτίδος* (Nairn—Laloy) σ. 107 κ.έ.

1) Ἀναυξήτους τύπους χρησιμοποιεῖ ὁ Ἡρώνδας καὶ ἀλλαχοῦ. Πβ. *οἰχωκεν* II 37, *εἴρε* VI 85, ὡς *δόκουν* VIII 73 κ.ά.

2) Περὶ τὴν μετρικὴν τοῦ Ἡρώνδα ἠσχολήθη διεξοδικῶς ὁ Domenico Bo, *ιβθ'* ἀνωτ. σ. 6—46.

Ἐν τῷ χωρίῳ IV 46 ὁ τύπος *OPGH* θεωρεῖται ὡς ἐπιθ. θηλυκοῦ γένους (τοῦ ὀργὸς μὴ μεμαρτυρημένου), συνώνυμον τοῦ «ὀργιάζουσα» (βλ. Bechtel, *Dial.* III 322) ἢ «*orgia faciens*» (Bücheler) καὶ «μεμυημένη» (Crusius). Ἐνταῦθα ὁμοῦ δὲν ἐνν. γῆ (Blass) ἢ ἡμέρα (Herzog), ἀλλὰ γυνή (σσ. 109—114).

Τὴν διόρθωσιν τῶν Schulze καὶ Hicks δεῖ τὸν ἀντὶ τοῦ παραδεμένου δεῖ ἴσον δέχεται ὁ συγγρ. (σσ. 117—127). Τέλος ἀναφέρει οὗτος τὰς σχετικὰς διορθώσεις τοῦ τύπου τοῦ παπύρου ἐπίουσι (σ. 127—133). Οὕτως ὁ Headlam γράφει ἐπίουσι, ὁ Nairn ἐπιούσι, ὁ Crusius ἐπέιουσι κ.τ.λ., ὁ δὲ συγγρ. ἐπέιουσι(ν).

Περαιίνοντες δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ Schmidt εἶναι μιὰ θετικὴ συμβολὴ εἰς τὴν κριτικὴν τοῦ κειμένου τοῦ Ἡρόνδα. Εὐχόμεθα εἰς αὐτὸν ὅπως τὸ ταχύτερον φέρῃ εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ τὴν ἀναγγελοῦσαν ὑπ' αὐτοῦ ἔκδοσιν τοῦ ἐν λόγῳ κειμένου.

Διορθωτέα τὰ ἐξῆς τυπογραφικὰ σφάλματα τοῦ βιβλίου : σ. XI στίχ. 19 Herodas εἰς Herodas. σ. XI στίχ. 21 Kl. εἰς Cl. σ. 133 στίχ. 9 V. Mimus, εἰς III Mimus, ἐνθα ἀπαντᾷ τὸ ἑμίσησεν.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ἐντεταλμένος Ὑφηγητῆς

* *

HERMANN BENGTSOΝ, Grundriss der römischen Geschichte mit Quellenkunde, Erster Band. Republik und Kaiserzeit bis 284 n. Chr. München 1967, σελ. XII+455.

Ῥωμαϊκὴ ἱστορία μετὰ πηγῶν καὶ βιβλιογραφίας ἱκανοποιούσῃ πως τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐρεύνης ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Benedictus Niese πρὸ 80 ἐτῶν (1889) ὡς «Grundriss», ἐπανεξεδόθη δὲ καὶ ἔτυχε μάλιστα κατὰ τὴν πέμπτην ἔκδοσιν νέας ἐπεξεργασίας ὑπὸ τοῦ E. Hohl (1923). Ἀνάλογόν τι βοήθημα ἐξεδόθη μετὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ André Piganiol (*Histoire de Rome ἐν τῇ συλλογῇ Clio, Introduction aux études historiques*, τόμ. 3, Paris 1939 καὶ 1962⁵).

Ὁ Hermann Bengtson, διαπρεπὴς καθηγητῆς νῦν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου καὶ ἀκάματος εἰς τὴν παρακολούθησιν καὶ ἀξιολόγησιν οἰασδῆποτε σπουδῆς περὶ τὸν ἀρχαῖον κόσμον, παρέχει διὰ τοῦ ὑπὸ θεώρησιν ἔργου του περὶ Ῥώμης ἀντίστοιχόν τι πρὸς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης καὶ ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα συνταχθεῖσαν καὶ ἐκδοθεῖσαν εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν (*Handbuch der Altertumswissenschaft*) Ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν. Ἡ ὑποδοχὴ τῆς ὁποίας ἔτυχε τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον ὡς ἀπαραίτητον καὶ χρησιμώτατον διὰ πάντα ἀσχολούμενον περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος θὰ ᾔτο ἀρκετὸν κίνητρον διὰ τὸν Η.